

ЈЕДАН НОВ ДОКУМЕНАТ О КАПИЈИ ЦАРА КАРЛА VI У БЕОГРАДУ

У архиви града Београда налази се занимљив акт Земунског магистрата број 807 из 1816 године, под насловом: „Напомена о неким знаменитим споменицима који се налазе у привилегованом земунском војном комунитату“.¹ У овом акту, писаном латинским језиком, наводе се три споменика.

Први део извештаја односи се на једну средњовековну кулу на дунавској обали и у вези са њом помињу се догађаји из римске и средњовековне историје, који су повезани са оснивањем Земуна.

У другом делу описан је један римски надгробни споменик и прецртан натпис са њега (сл. 1).

У трећем делу говори се о камену са натписом на латинском језику, који се тиче Карлове капије у Београду, а нађен је код куће апотекара Томе Трешчика.²

Задржаћемо се на овом последњем споменику, јер расветљава питање датирања једног архитектонског објекта Београда из времена аустријске окупације у осамнаестом веку, те је због тога интересантнији за нас од претходна два податка. Поменути текст у преводу гласи: „Карло VI, римски цар, август, поборник праве вере против хришћанских непријатеља, подигао је ова врата, ве-

личанствено дело, после освајања славног Београда, 1736“ (сл. 2).

Под именом Карла VI у Београду је била позната само капија у Доњем граду, названа још и капија Евгенија Савојског, па се овај текст свакако односи на њу. Он је утолико значајнији што се у прилично обимној литератури о Београду осамнаестог века овој капији посвећивало свега неколико реченица, које се односе на кратак опис њеног изгледа и означавање места на коме се налази. Досадашњи аутори износе да је капија била подигнута у част и славу цара Карла VI, да се на унутрашњој страни њене фасаде налази царев грб и круна, а на спољашњој рељефна грана са иницијалима цара Карла, да лежи у Доњем граду одмах до пристаништа, повезана зидом са Горњим градом, на једној страни, и кулом Небојшом, на другој.³ Најзад да није довољно проучена да би се о њој, најлепшем и најбоље очуваном споменику осамнаестог века, могло нешто више рећи.⁴ Ни на једном месту се не спомиње њен градитељ, не одређује се стил коме припада, нити се дотиче година у којој је подигнута (сл. 3).

Недостатак података у писаним изворима је разлог због кога није прецизније фиксирана ова лепа, типично барокна капија. На гравирама и плановима тога

¹ Одмах по открићу овог документа у градској архиви аутор овог чланка је објавио кратко саопштење о њему у *Недељним информативним новинама* бр. 259, за 1954 годину. Сада се документ први пут објављује у целини.

² Апотекар Тома Трешчик био је угледан грађанин Земуна онога времена. Његово се име спомиње 1817 године у *Српским новинама* из Беча, број 659, од 13 октобра, у вези са де-

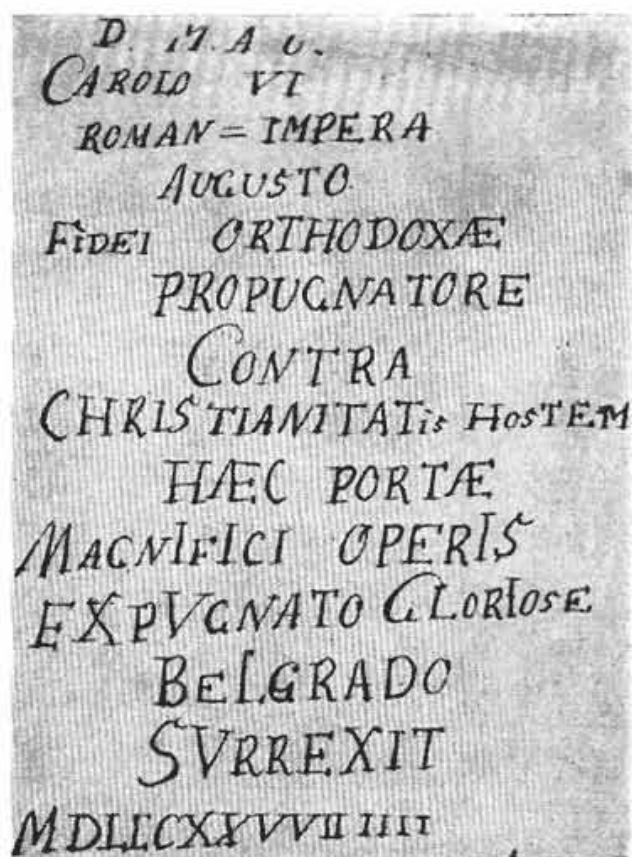
легацијом која је била упућена у аудијенцију цару Францу Јозефу приликом његове посете Земуну и тим поводом му предала кратку историју Земуна на латинском језику.

³ М. Стефановић-Виловски, *Метаморфоза Београда*, Београд 1911, 43; *Београд — историја и опис Београдске тврђаве и њених знаменитости*, Београд 1904, 27, сл. 15 и 16.

⁴ *Споменици културе*, Београд 1950, 66.

Сл. 1 — Натпис са Римског надгробног споменика (Архива града Београда)

Сл. 2 — Натпис са
капије Карла VI

нађен у Земуну
1816 године

Сл. 3 — Капија
цара Карла VI
у Доњем граду

времена учртане су неке зграде у Доњем граду, које су испуњавале простор између савског и дунавског бедема и капије цара Карла: велика касарна за пешадију и друга за коњицу, магацин за храну, барутни магацин. О самој капији нема ни помена. Међутим, упоређујући њен положај у Доњем граду са ситуацијом која је била пре реновирања тврђаве, на основу гравира раног осамнаестог века,⁵ може се закључити да је саграђена на месту некадање средњовековне капије, која је претстављала главни улаз са источне стране у Доњи град и по свој прилици била повезана са затвореним пристаништем. Између куле Небојше и овог улаза некад се пружао бедем са три куле осматрачнице. Основе ове три куле констатоване су и до капије цара Карла, приликом археолошких радова које је 1947 године изводио Археолошки институт Српске академије наука.⁶

Година постанка ове капије, коју смо сада дознали из акта Земунског магистрата, разјаснила је и друге ствари у

вези са њеним историјатом. Та, 1736 година била је значајна у Београду по извођеним радовима на преуређењу тврђаве који су почели још 1723 године, па је завршена и капија као достојан финале ових опсежних радова.

У то време Србија је постала опет ратно подручје.⁷ Већ идуће године Аустрија је водила рат са Турском, који се битком код Гроцке 1739 године завршио поразно по њу, те је Београдским миром предала Београд без борбе Турцима и обавезала се да поруши сва његова спољна утврђења. Рушење је трајало од почетка зиме 1739 до лета 1740 године. Природно је што се пажња аустријских власти још од 1736 године концентрисала на то да се ојачају фортификације ради одбране, те су у документима тога времена запоставиле да помену капију која је саграђена исте године као објекат без икаквог војног значаја, уствари славолук на улазу у Доњи град.

Подигнута у част и славу цара Карла

⁵ Гравира G. Vodenehr-а из 1720 године, инвентар Музеја града Београда, број 118.

⁶ *Споменици културе*, Београд 1950, 55, план тврђаве.

⁷ Д. Поповић, *Београд и Србија*, Београд 1950, 51.

VI „освајача славног Београда“, она по своме стилу одудара од оштрих линија тврђаве и претставља веран одраз барокног стила који је за владавине царева: Леополда I (1657—1705), Јозефа I (1705—1711) и Карла VI (1711—1740) достигао свој врхунац у Бечу, извођен од двојице великих архитеката тога времена: Fischer von Erlach-a и Hildebrandt-a.⁸

Творац капије је био, вероватно, инжењер Никола Доксат де Морез, јер је он, поред градње неколиких јавних грађевина, израдио планове и вршио надзор над целокупним радовима утврђивања Горњег и Доњег града. Тек две године касније био је осуђен због предаје града Ниша Турцима и пресудом ратног суда погубљен на домаку тврђаве коју је изградио.

Остају да се реше још две ствари: где је био постављен натпис и како је доспео у Земун. Постоје два места на капији где је он могао бити учвршћен: на једном од два пиластра спољне фасаде, или можда у унутрашњости капије, дубокој и оплаћеној циглама.⁹ У Земун је доспео вероватно преко аустријске војске. Наиме, после Београдског мира у Земун се повукао највећи

део аустријске војске и немачког становништва досељеног у периоду између 1717 и 1739 године.¹⁰ Лако је могуће да су том приликом скинули и пренели ову плочу, јер је било извесно, с обзиром на њен садржај, да ће је Турци разлупати кад поново уђу у град. Сличан случај са скидањем камених плоча из тврђаве десио се нешто касније, 1789 године, само што је он уследио из других разлога. Тада је, као ратни трофеј барона Лаудона, пренет у Хадесдорф код Беча турски натпис са цариградских врата.

Акт Земунског магистрата број 807 расветлио је питање датирања једне београдске капије, но потпун и истинит њен историјат биће нам познат тек кад се из бечких архива препишу и објаве сва документа која се односе на изградњу Београда у овом периоду, а од којих нам је већина још непозната.

⁸ André Michel, *Histoire de l'Art*, Paris, vol. VIII/1, 264.

⁹ У лето 1941 године јединице немачког Вермахта вршиле су оправке и рестаурирале капију, па је могуће да је том приликом покривена празнина у зиду у којој је стајала ова плоча са натписом.

¹⁰ Др П. Марковић, *Земун од најстаријих времена до данас*, Земун 1896, 69.

UN NOUVEAU DOCUMENT DANS LES ARCHIVES DE LA VILLE SUR L'ARC DE TRIOMPHE DE L'EMPEREUR CHARLES VI À BELGRADE

M. BIRTAŠEVIĆ

Cet article parle de l'origine de l'Arc de Triomphe de l'empereur Charles VI, situé dans la partie basse de la forteresse de Belgrade, origine découverte grâce à un document de 1816 trouvé à la Mairie de Zemun et actuellement en possession des Archives de la ville de Belgrade. Ce document fait mention d'une pierre avec l'inscription en latin glorifiant l'empereur Charles VI, qui a fait construire ce portail en 1736 pour marquer la date de la conquête de Belgrade. Cette pierre avait été posée sur le portail de Charles VI. La découverte dudit document et du texte sur cette plaque donnent enfin la solution au problème de l'origine de ce monument, problème qui était resté

jusqu'à présent sans solution. L'année 1736 est également l'année où les travaux de reconstruction de la forteresse, sous la direction de l'ingénieur Nicolas Doksat, ont été terminés. La conclusion s'impose que ce portail érigé à l'entrée de la partie basse de la forteresse au moment de l'achèvement des travaux, devait figurer comme un arc de triomphe. Le style baroque du monument confirme cette conclusion.

Illustrations dans le texte:

Fig. 1 — Inscription sur une pierre tombale romaine

Fig. 2 — Inscription du portail de l'empereur Charles, trouvée à Zemun en 1816

Fig. 3 — Le portail de l'empereur Charles VI